

DOI: 10.33270/02232602.7
УДК 340.12

Логіка захисту в кримінальному процесі

ГВОЗДІК Олег*

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ
м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3146-2120>

Анотація. Захист законних прав та інтересів громадян є одним із пріоритетних напрямів розбудови демократичної правової держави. Проте наявні достатньо вагомі перешкоди в реалізації права на захист у кримінальних провадженнях, пов'язані здебільшого з нерівноцінністю повноважень сторін захисту й обвинувачення. Загострюється потреба в удосконаленні методології правозахисної діяльності в цій сфері. Перспективним напрямом такого вдосконалення вбачається систематизований аналіз об'єктивно-логічних підвалин доказової аргументації та їх залучення до розроблення методів стратегічного планування й тактичної організації захисту в кримінальному процесі. Методичне забезпечення дослідження здійснено за допомогою методів порівняльного та критичного аналізу, а також методу індуктивного узагальнення, який було використано під час вивчення поширених методологічних підходів у зазначеній сфері діяльності, їх оцінки з огляду на обґрунтованість і логічну прийнятність, а також під час виявлення ключових тенденцій у сучасних дослідженнях шляхів і засобів юридичної аргументації. Для визначення умов релевантності застосування методологічного інструментарію сучасної логіки з метою оптимізації захисних стратегій у кримінальному провадженні застосовано метод логіко-семантичного аналізу. Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні ідеї об'єктивізації стратегій захисту в кримінальних провадженнях шляхом їх узгодження з логічними критеріями доказовості. Також подано систематизоване викладення основ технології такого узгодження під час процесуальних дій. За результатами дослідження доведено, що, крім нормативно-правової регламентації, дії сторони захисту також мають коригуватися з огляду на логічні умови об'єктивності й обґрунтованості. З огляду на нормативне закріплення презумпції невинуватості, логічні стратегії кримінально-процесуального захисту можуть будуватися не тільки в «жорстких» формах (спрямованих на спростування можливості причетності підзахисного до вчинення розглядуваних протиправних дій), а й у «м'яких» (зорієнтованих на критику стратегії обвинувачення в плані її прийнятності не лише з позиції нормативно-правових вимог, а й логічних критеріїв коректності аргументації). Засади зазначеної критики мають поєднувати в собі умови логіко-синхронічних оцінок аналізованих подій з умовами їх діахронічної узгоджуваності в контексті динаміки розгортання картини розслідуваного злочину. Практична значущість полягає в тому, що застосування логічних засобів об'єктивізації та раціоналізації стратегій захисту є чинником підвищення ступеня їх обґрунтованості, переконливості й практичної ефективності.

Ключові слова: кримінально-процесуальний захист; логіка захисту; стратегії захисту; методи аргументації; критерії доказовості.

Історія статті:

Отримано: 28.08.2023
Переглянуто: 26.09.2023
Прийнято: 31.10.2023

Рекомендоване посилання:

Гвоздік О. Логіка захисту в кримінальному процесі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 2 (26). С. 7–17. doi: 10.33270/02232602.7.

* Відповідальний автор

Вступ

Одним із фундаментальних компонентів ідеї демократичної правової держави є, як відомо, гарантування й забезпечення захисту законних прав та інтересів громадян, зокрема, під час кримінального провадження. Адже тоді підозрювана особа цілком імовірно може стати жертвою наклепу, фальсифікованих свідчень, слідчої помилки тощо. Навіть у разі небезпідставності такої підозри мають бути дотримані невід'ємні конституційні права людини щодо суб'єкта вчинення протиправних дій.

Водночас наразі існують доволі вагомі перешкоди (насамперед законодавчі) щодо реалізації права на захист у кримінальних провадженнях, пов'язані здебільшого з нерівноцінністю повноважень сторін захисту й обвинувачення, що, звичайно ж, негативно впливає на здійснення принципів безсторонності та змагальності в кримінальному судочинстві. Тож відсутність згаданого балансу в повноваженнях зазвичай компенсується стороною захисту шляхом застосування різних прийомів емоційно-психологічного впливу на суддівську колегію, у результаті чого не стільки досягається мета прийняття об'єктивного та справедливого рішення, скільки здійснюється маніпуляція громадською свідомістю у вигідному цій стороні напрямі.

Відповідним чином, у сучасній науковій літературі, присвяченій розробці стратегій і тактичних прийомів захисту в кримінальному процесі, превалюють методологічні підходи, зорієнтовані або на реалізацію можливостей використання прогалин і недостатньої міри визначеності в чинному кримінальному та кримінально-процесуальному законодавстві для побудови виграшних ліній захисту (Sager, 2022; Zeikan, 2018; Anistratenko, 2020), або ж на застосування з цією метою вищезгаданих психологічних прийомів (Oaksford, & Chater, 2020; Rodrigues, & Alvarez, 2018; Flower, 2019). Однак, цілком очевидно, мабуть, що в обох цих випадках домінуючими є не об'єктивні, а суб'єктивно-вольові чинники впливу на результати прийняття рішень у кримінальних провадженнях.

Видається, конструктивним шляхом розв'язання цієї проблеми є систематизований аналіз об'єктивно-логічних підвалин доказової аргументації та їх залучення до розробки методів стратегічного планування й тактичної організації захисту в кримінальному процесі. Тому метою цієї статті є окреслення базових аспектів технології застосування логічних критеріїв раціональності міркувань під час побудови стратегій захисту з урахуванням змісту та специфіки цього виду діяльності в кримінально-процесуальній царині.

Матеріали та методи

Опрацьовано низку наукових праць, присвячених дослідженню актуальних питань удоскона-

лення стратегії й тактики захисту в процесі кримінального провадження. На особливу увагу заслуговує вивчення ступеня розробки ефективної методології правозахисної діяльності, зокрема, логічних основ її організації. Під час зазначеного вивчення використано такі методи: *порівняльного аналізу* (для виявлення спільних моментів і розбіжностей у підходах до тлумачення й розв'язання згаданих проблем), *індуктивного узагальнення* (з метою визначення ключових тенденцій у сучасних дослідженнях шляхів і засобів юридичної аргументації, а також для формулювання оцінних вимірів її валідності), *критичного аналізу* (під час оцінювання поширених методологічних концепцій у цій сфері з огляду на їхню обґрунтованість та логічну прийнятність).

Метод *логіко-семантичного аналізу* використано для визначення умов релевантності застосування методологічного інструментарію сучасної логіки для оптимізації захисних стратегій у кримінальному провадженні.

Результати й обговорення

Зміст та особливості захисту в кримінальних провадженнях. Відповідно до ст. 20 КПК України, підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає в наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати та подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом. Водночас слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника.

Варто зазначити, що через відсутність явного законодавчого визначення змістовних характеристик і функціональних спрямувань діяльності захисника «в науці кримінального процесу немає єдності думок щодо дефініції «захисту» (Babchynska, 2021, р. 171). Тож, окрім того, що доводиться стикатися з доволі строкатим спектром чинних тлумачень змісту цього поняття, спостерігається також його вживання як у вузькому, так і в широкому значенні. «У першому разі це діяльність, яка спрямована на спростування підозри, обвинувачення. У другому – діяльність, яка спрямована на поновлення порушених прав, свобод і законних інтересів осіб, які залучаються до кримінального провадження» (Babchynska, 2021, р. 173). В останньому розумінні це поняття «охоплює кримінально процесуальну діяльність, що спрямована не лише на відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів осіб, які залучаються до

кримінального провадження, а також на їх реалізацію» (Babchynska, 2021, p. 173).

Що стосується особливостей окресленого виду діяльності, то вони зумовлені передусім специфікою доказового процесу в кримінальних провадженнях, характерними ознаками якого є більш складна структура та ширший діапазон процедурних аспектів порівняно з відповідними процесуальними діями в інших галузевих сферах юриспруденції. Наприклад, якщо в адміністративному процесі (згідно зі ст. 72 Кодексу адміністративного судочинства) формування доказової бази спрямоване переважно на отримання будь-яких даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги та заперечення учасників провадження, інших обставин, що мають значення для правильного її вирішення (таких, що підтверджують чи спростовують гіпотетичне визнання факту адміністративного правопорушення), то під час розслідування кримінальних правопорушень об'єкт доказування охоплює значно ширше коло обставин. Відповідно до ч. 1 ст. 91 КПК України, у кримінальному провадженні підлягають доказуванню: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення; 7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Цілком очевидно, що вже навіть перший пункт наведеного переліку обставин, які підлягають кримінально-процесуальному доказуванню, свідчить про доволі широкий вихід останнього за межі суто юридичної площини. Адже в цьому разі належить не лише встановити факт наявності чи відсутності правопорушення, на підставі чого мають визначатися відповідні юридичні наслідки, але й гіпотетично відновити картину розслідуваних подій, що є завданням здебільшого логікогносеологічного плану. Тому методологія побудови

як доказових стратегій сторони обвинувачення, так і стратегій сторони захисту потребує значно тіснішої координації з логічними принципами раціональності міркувань й умовами обґрунтованості аналітичних висновків.

До особливостей здійснення захисту в кримінальному процесі можна віднести й те, що, попри юридичне закріплення рівноправності сторін кримінально-процесуального судочинства, сторона обвинувачення водночас наділяється низкою преференцій, зумовлених покладанням на неї тягаря доказування в розглядуваній справі. Так, з одного боку, відповідно до п. 1, 2 ст. 22 КПК України, «кримінальне провадження здійснюється на підставі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення та стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом». Водночас «сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених цим Кодексом». З іншого боку, існує відчутна «обмеженість захисту в просторово-часовому вимірі, оскільки, згідно з передбаченою КПК України моделі здійснення досудового розслідування, захист набуває конкретної процесуальної форми лише після повідомлення особі про підозру або після її затримання за підозрою у вчиненні злочину» (Trofymenko, 2015, p. 166). Адже через низку цілком об'єктивних чинників закон не може однозначно передбачити момент або строк повідомлення про підозру (за винятком випадку затримання особи за підозрою у вчиненні злочину в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України). Тому «на практиці досить розповсюдженою є ситуація, коли особі повідомляється про підозру наприкінці досудового розслідування, а згодом складається обвинувальний акт, який направляється до суду. У таких випадках можливості захисту фактично мінімізовано майже до того часу, коли особа набуває статусу підозрюваного, а тому в указаних кримінальних провадженнях участь захисника в доказуванні під час досудового розслідування відбувається лише на етапі його завершення і навряд чи може бути визнана достатньою та ефективною з огляду на забезпечення прав і законних інтересів особи, стосовно якої де-факто здійснювалося досудове розслідування» (Trofymenko, 2015, p. 166).

Зрештою, серед відзначаваних у сучасній юридичній літературі виявів нерівноцінності повноважень сторін захисту й обвинувачення, акцентовано увагу на наявності законодавчих перепон на шляху запровадження інституту паралельного адвокатського розслідування як ефективного засобу реалізації принципу змагальності сторін. Так, «виходячи із легальної дефініції доказів, яка сформульована законодавцем у ч. 1 ст. 84 КПК України, доказами в кримінальному

провадженні є фактичні дані, отримані в передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню» (Трофименко, 2015, р. 166). З цього випливає, що надані стороною захисту свідчення можуть бути визнані як докази лише на основі кваліфікаційної оцінки згаданих суб'єктів процесуальної діяльності.

Окреслені обставини є свідченнями значущості логіко-гносеологічних аспектів дослідження проблем оптимізації методології адвокатської діяльності в умовах чинних нормативно-правових обмежень. Адже останні також є виправданими, оскільки правова регуляція має на меті не лише встановлення істини як відповідності *дійсному* станові речей, але й сприяння змінам суспільних відносин щодо формування й підтримання *належного* (розумного та справедливого) порядку.

Співвідношення та координація юридичних і логічних аспектів захисту. Аналізуючи це питання, почнімо з того, що в сучасній науковій літературі точаться доволі жваві дискусії щодо оцінки ролі логіки в юридичному дискурсі. Тож поряд з численними роботами, присвяченими обґрунтуванню її значущості для раціоналізації аналітичних процедур у сфері юриспруденції, нерідко зустрічаються й вельми скептичні позиції стосовно згаданої проблеми, в основі яких лежить жорстке розмежування онтологічних і деонтологічних аспектів пізнавальної та практичної діяльності. Відповідно, у контексті таких позицій висловлюється теза щодо непридатності логічних засобів, призначених для аналізу думок і відношень між ними з огляду їх істинності (адекватності *реальності*), до розв'язання проблем *удосконалення* як самої реальності, так і мислених форм її відображення та проєктування. Наприклад, відомий аргентинський дослідник у сфері логіки права К. Алчуррон зазначає, що «роль логіки в праві іноді переоцінюють, а подекуди недооцінюють... Однією з ключових причин того є спрямованість логіки на виявлення законів мислення, застосованих (як узагальнених критеріїв доказовості. – О.Г.) до різних аргументаційних ситуацій. У цьому контексті функція логіки в праві мала б полягати в накресленні чітких схем як для обґрунтування правових позицій, так і для покращення таких аргументацій. Це було б чудове завдання, але, на жаль, логіка не в змозі його виконати. Логіка не може сказати нам, як покращити наші здібності до аргументації. Вона може лише показати, чи достатньо обґрунтовуються наші висновки наявними підставами, чи ні» (Alchourron, 2012, р. 39).

Однак варто зауважити, що інструментальні засоби логіки, звичайно ж, не можуть містити в собі які-небудь алгоритми їх оптимального використання. Так само, до речі, як і ефективно застосування будь-якого інструмента не може

залежати виключно від останнього та бути безвідносним до майстерності оперування ним. Та це, напевно, не є ознакою недоцільності його використання. Відповідним чином, логічні основи аргументації задають лише загальні умови раціональності будь-яких обґрунтувань (зокрема і юридичних); тож у кожному конкретному випадку ефективно застосування таких умов матиме свою «технологічну специфікацію», що значно залежить від фахової майстерності. Через це «логіка нерозривно пов'язана з одним із наукових ідеалів, що характеризують західну наукову думку в цілому... При цьому ідеал дедуктивної організації також присутній у сфері права загалом та у правовій науці зокрема» (Alchourron, 2012, р. 39–40).

Ведучи мову про співвідношення юридичних і логічних аспектів процесуальної аргументації, насамперед слід згадати, що, якщо з огляду на логіку аргументами можна вважати будь-які істинні (самоочевидні чи раніше доведені) твердження, достатні для визнання певної тези, то збирання доказових матеріалів у процесуальному праві здійснюється в межах додаткових нормативних обмежень. Окрім достовірності та достатності вони мають також відповідати вимогам належності та допустимості (ч. 1 ст. 94 КПК).

Так, відповідно до ст. 85 КПК, належними вважаються докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів. Водночас слід зауважити, що зміст поняття «підтвердження» має розглядатися насамперед у логічній площині, де визначаються *об'єктивні* підвалини цієї юридичної вимоги. Адже в іншому разі доказовий процес стикатиметься з непереборним суб'єктивізмом в оцінках доказів. Наприклад, факт виявлення знаряддя вбивства (із явними слідами крові потерпілого) під час обшуку помешкання підозрюваного може тлумачитися досить неоднозначно: з одного боку, його можна подати як прямий доказ, що підтверджує вину підозрюваного, а з іншого – як підтвердження спроби дезорієнтувати слідство (оскільки в таких випадках виконавець зазвичай позбавляється знаряддя злочину та слідів причетності до нього). Тож належність доказів з огляду їхньої значущості для підтвердження певних обставин розслідуваної справи потребує оцінювання на предмет їхньої відповідності логічним умовам доказової аргументації, згідно з якими обґрунтовуваний висновок має *однозначно* (безальтернативно) впливати з наведених підстав (Hvozdk, 2022, р. 58).

Що стосується вимоги допустимості доказів, то, згідно зі ст. 86 КПК, такими визнаються докази, отримані в порядку, встановленому процесуальним законодавством України. Зокрема, йдеться

про відповідність нормативним критеріям процедури виявлення, фіксації, опису, пакування та вилучення доказів під час кримінального провадження як умов їхнього використання як засобів доказування значущих обставин справи. Зміст цієї ознаки доказу традиційно розглядають у площині чотирьох аспектів: 1) належний суб'єкт проведення процесуальних дій; 2) передбачене законом джерело даних, які утворюють зміст доказу; 3) належна процесуальна дія, що застосовується для одержання доказів; 4) встановлені процесуальним законом порядок проведення процесуальної дії та форма фіксації її результатів (Rozhnova, 2013, p. 302). Водночас у чинному кримінально-процесуальному законодавстві досить детально визначаються умови недопустимості доказів (ст. 87, 88, 88¹, 89 КПК). Зокрема юридично недопустимими вважаються докази, отримані внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами; отримані на підставі показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні; якщо вони стосуються не конкретних обставин розглядуваної справи, а особи підозрюваного (його рис характеру, біографії, попередніх судимостей і т. п.) тощо.

Слід також зважати на те, що зібрані докази можуть цілком відповідати всім цим нормативно-правовим умовам, будучи в той же час логічно несумісними (тобто недопустимими з огляду принципів умов раціональності доказових процедур) (Hvozdik, & Starenkyi, 2022, p. 58-50).

Нарешті зазначимо, що стосовно достовірності та достатності доказів законодавець не встановлює спеціальних нормативних критеріїв (як по відношенню до щойно розглянутих вимог належності та допустимості), обмежуючись при цьому загальною для всіх оцінних критеріїв апеляцією до «внутрішнього переконання» суб'єктів доказового процесу: «Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення» (ч. 1 ст. 94 КПК).

Такий підхід дедалі частіше стає об'єктом цілком обґрунтованої критики в сучасній юридичній літературі. Адже «слідчий, прокурор оцінює свої дії та рішення від власного імені, керуючись особистими уявленнями про справедливість, обов'язок, коректність, доцільність тощо... Головний недолік внутрішнього переконання – це вплив суб'єктивних факторів на прийняття рішень у кримінальному провадженні. Беручи до уваги те, що внутрішнє переконання належить до категорії,

що відображає суб'єктивне ставлення до об'єктивної реальності, ...особиста думка й особиста впевненість однієї особи щодо достовірності та достатності доказів, що підтверджують або спростовують винність того чи іншого підозрюваного (обвинуваченого), не можуть бути мірилом об'єктивності. Слід брати до уваги таке явище, як професійна деформація, коли з роками у значній частині працівників правоохоронних органів виробляється певний стійкий обвинувальний стереотип до оцінки доказової інформації» (Kalinovska, 2019, p. 326). Тож дієюю протидієюю суб'єктивізму в процесуальній діяльності має стати узгодження аргументаційних процедур з об'єктивно-логічними умовами раціональності та доказовості міркувань.

Отже, логічні та юридичні аспекти кримінально-процесуальних аргументацій слід розглядати не стільки з огляду на їх альтернативність і «конкурування», скільки в плані їх координованого взаємодоповнення. Зокрема, коли йдеться про логічні стратегії побудови лінії захисту, то визначення останньої значною мірою детерміноване юридичним закріпленням презумпції невинуватості. Відповідно до п. 2 ст. 17 КПК, «ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом». Згідно із зазначеним вище, стратегія захисту може бути спрямована не стільки на обґрунтування непричетності підзахисного до вчинення розглядуваних протиправних дій, скільки на руйнівну критику лінії обвинувачення, що, принаймні *de jure*, дозволить визнати таку непричетність (згідно з п. 1 ст. 17 КПК).

З іншого боку, об'єктивність й обґрунтованість аргументацій сторони захисту не можуть забезпечуватися винятково на нормативно-правовій основі, оскільки окрім юридичних оцінок достовірності, належності, допустимості та достатності доказових матеріалів, наданих судові обома сторонами, необхідним є також їх узгодження з відповідними логічними критеріями доказовості. Тож юридично закріплені деонтологічні межі цієї діяльності мають корелювати з онтологічними умовами раціональності, що задаються принципами та правилами логіки. Адже будь-які вимоги щодо забезпечення належного стану речей є здійснюваними лише настільки, наскільки вони відповідають логіці організації тієї реальності, у контексті якої таке здійснення передбачено. В іншому разі вони залишаються не більш ніж чимось «бажаним», якому так і не судилося стати реальним.

Логічні основи захисних стратегій. Зважаючи на те, що стратегія захисту – це «мета, яку адвокат хоче досягти, виходячи з цілей клієнта» (Zeikan, 2018), таку мету, навіть якщо вона є цілком конкретно визначеною, можна розглядати в різних площинах: юридичній,

моральній, психологічній тощо. Адже поділ будь-якого класу предметів чи явищ може здійснюватися за різними підставами, тому для кожного з них існують різні класифікації.

Так, скажімо, у юридичному плані вирізняють такі адвокатські стратегії, як: 1) визнання вини повністю; 2) визнання вини частково (тобто лише окремих пунктів обвинувачення); 3) повне невизнання вини; 4) позиція мовчання (коли клієнт відмовляється від будь-яких усних заяв чи свідчень і не підписує жодного документа) (Zeikan, 2018).

Доволі поширеними є стратегії захисту, що ґрунтуються на моральних й емоційно-психологічних чинниках впливу на громадську думку (зокрема, на позицію суддівської колегії) з метою бодай часткового виправдання чи «розуміння» протизаконних дій клієнта в розглядуваній ситуації та, відповідно, пом'якшення призначуваних санкцій. Не вдаючись до деталізації можливих варіантів здійснення захисту в цьому стратегічному ключі, зазначимо, що в сучасній кримінально-процесуальній практиці такі стратегії стають дедалі популярнішими (особливо в системах англо-саксонської правової сім'ї). Як зазначають М. Оуксфорд та Н. Чейтер, «традиційні моделі міркування ігнорують такі речі, як інформаційна невизначеність та комунікативний контекст, використовуючи формальну логіку як стандарт хорошого міркування. Нова парадигма в психології міркування, навпаки, намагається пояснити аргументацію, дедукцію та індукцію в імовірнісній структурі, продовжуючи апелювання до моделей, які набули широкого застосування в когнітивних науках і науках про функціонування нейронних мереж. До того ж, якщо колективний, а не індивідуальний інтелект є первинним, ключовим аспектом вербальних міркувань, то саме він може слугувати головною підтримкою у публічних аргументаціях і дебатах». (Oaksford, & Chater, 2020, p. 324).

Не применшуючи цілком прагматичну значущість таких підходів, зауважимо однак, що сутнісне призначення інституту захисту полягає насамперед у забезпеченні дотримання законних прав клієнта, навіть якщо він є винним у вчиненні протиправних дій, прагнучи при цьому максимально сприяти прийняттю справедливого рішення суду. Проте емоційно-психологічний вплив на громадську думку не повинен зводитись до різного роду суб'єктивістських маніпуляцій, які хоч і відповідають інтересам клієнта, але водночас є досить далекими від істини (на кшталт риторичних прийомів замовленої пропаганди). Тож не логіка захисту має «коригуватися» з огляду на психологічні аспекти сприйняття адвокатської аргументації, а навпаки, оскільки мислення може вважатися раціональним за умови логічної єдності його організації з принциповим упорядкуванням об'єктивної реальності. І, зрозуміло, що остання навряд чи буде «підлаштовувати» логіку своєї

організації до психологічних настроїв людини чи громадської думки певної спільноти. Саме тому ми далеко не завжди визнаємо істинним чи справедливим те, що отримує схвалення більшості. В іншому випадку не існувало б системи оподаткування, оскільки більшість людей не відчуває емоційного задоволення від обов'язкової сплати податків; не запроваджувався б обов'язок несення служби у збройних силах (через відсутність суб'єктивного бажання виконувати його у переважній частині населення) тощо. Тому, ведучи мову про стратегії захисту, вбачається за доцільне зосередитися переважно на об'єктивно-логічних аспектах побудови таких стратегій.

Загалом, з огляду на юридичне закріплення презумпції невинуватості, у логічному плані ці стратегії можна поділити на «жорсткі» (посилені) та «м'які» (послаблені). Перші спрямовані на обґрунтування тези про невинуватість підзахисного (шляхом надання підтверджених фактичних свідчень, що виключають можливість його причетності до вчинення розглядуваних протиправних дій; шляхом обґрунтування необхідності у перекваліфікації дій клієнта тощо). Інші ж зорієнтовані на критику стратегії обвинувачення з огляду її прийнятності не тільки в плані нормативно-правових вимог, а й логічних критеріїв доказовості.

Коли йдеться про загальну модель юридичного міркування, у контексті якої визначено стратегічні спрямування лінії захисту, цю модель зазвичай презентують як «діалектичну взаємодію конкуруючих умовиводів: від результату цього змагання залежатиме, які висновки будуть юридично виправдані в рамках чинних правових установлень. Таким чином, мають існувати чіткі логічні критерії для розрізнення, які висновки є обґрунтованими на підставі наданої доказової бази, ... які можна спростувати (через їх логічну несумісність з підтвердженими аргументами), а які висновки є просто прийнятними (оскільки щодо них немає достатніх аргументів для їхнього підтвердження чи відхилення)» (Sartor, 2009, p. 25). Водночас вважається, що пропонент (у цьому разі йдеться про сторону обвинувачення) «перемагає, якщо за ним завжди залишається останнє слово в аргументаціях, проти яких опонент (захисник) не може навести у відповідь переконливих заперечень. Опонент виграє, якщо він вибудовує таку критику лінії обвинувачення, на яку пропонент не зможе відповісти» (Sartor, 2009, p. 25). І хоча в обох цих випадках йдеться не стільки про строге логічне обґрунтування істинності чи хибності оспорюваних положень, скільки про більшу чи меншу «виграшність» конкуруючих аргументацій (кожна з яких, до речі, може бути досить віддаленою від істини), «прийняття таких хитких міркувань («defeasible reasonings») у юридичній сфері не тягне за собою відмову від логічної строгості. Навпаки, це

означає потребу в розробці логічних моделей, які більшою мірою відповідали б структурам правового знання, моделям правового мислення та діалектиці правової комунікації» (Sartor, 2009, р. 25-26).

Повертаючись до наведених вище логічних різновидів побудови захисної стратегії, у тих випадках, коли не видається можливим реалізувати її «жорсткий» варіант (що зняло б будь-які сумніви стосовно неприйнятності висунутого обвинувачення), моделювання так званих «м'яких» ліній захисту доречно здійснювати в тісній координації зі сформульованими в логіці загальними правилами аргументації. Ітиметься, звичайно ж, не про обґрунтування фактичної непричетності підзахисного до вчинення інкримінованих йому дій, а лише про відхилення доказової стратегії його юридичного обвинувачення у вчиненні останніх. Підставою для такого відхилення слугуватиме демонстрація невідповідності згаданої стратегії логічним критеріям коректності аргументаційних процедур.

Згадаємо, що до цих критеріїв належать насамперед логічні вимоги істинності, несуперечливості та достатності доказів, на підставі яких обґрунтовується обвинувальний висновок. Водночас у юридичній практиці далеко не завжди існує можливість строгого дотримання цих вимог, оскільки здебільшого під час кримінального провадження виникають численні перешкоди (як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру) в плані гарантування абсолютної достовірності отриманих свідчень, їхньої «ідеальної» взаємозгодженості, достатності для однозначного та безсумнівного висновку тощо. Тож, на відміну від строгих логічних умов доказовості аргументації, у кримінальному процесі, як відомо, діє принцип, відомий під назвою «поза розумним сумнівом», згідно з яким висновок вважається обґрунтованим не лише в разі його «стовідсоткової» доведеності, але й за відсутності раціонально прийнятних (в плані їхньої вагомості) аргументів, висунутих проти цього висновку. Відповідним чином, головним спрямуванням згаданих вище «м'яких» стратегій побудови лінії захисту є аргументація цілком розумного характеру сумнівів у прийнятності позиції сторони обвинувачення.

Так, скажімо, з огляду на наявні ризики суб'єктивізму та волюнтаризму під час вироблення та прийняття процесуальних рішень (через закріплення у вітчизняному законодавстві (ч. 1 ст. 94 КПК) повноважень суб'єктів доказового процесу оцінювати ступінь достовірності доказів на власний розсуд згідно з їхнім «внутрішнім переконанням»), дедалі частіше висуваються пропозиції щодо введення певних нормативних стандартів доказування (зокрема, щодо показників вірогідності доказів). Застосування такого підходу простежується у правових системах англо-американського типу, де для кожної галузі процесуального права встановлюється певний

«прохідний поріг» у вигляді статистично-ймовірнісного індексу, що визначається на проміжку від 0 до 1 (де «0» відповідає абсолютній неприйнятності, а «1» – безсумнівній достовірності) (Enoch, Fisher, & Spectre, 2012). Якщо у сфері цивільного процесу такий стандарт передбачає принаймні перевищення згаданим індексом порогового значення 0,5 (тобто тут буде достатнім, щоб доказ визнавався скоріше істинним, ніж хибним), то в царині кримінально-процесуального права цей показник має бути значно вищим за 0,5, щоб відкинути розумні сумніви в достовірності доказів (Smith, 2018, р. 1193).

Проте, цей підхід викликає чимало зустрічних запитань і заперечень. По-перше, не зовсім зрозуміло, як взагалі можна вважати доказом свідчення, достовірність якого є меншою за 100 % (тобто є суто гіпотетичною, а тому не може кваліфікуватися як перевірений і підтверджений факт). По-друге, у більшості випадків досить складно обґрунтувати навіть приблизну величину ймовірнісного індексу доказу, якщо він не є встановленим і перевіреним фактом). По-третє, як слушно зауважує американський дослідник Р. Пардо, описаний підхід до оцінки доказів стикається з так званим «парадоксом кон'юнкції», згідно з яким, з одного боку, збільшення числа свідчень на користь певного висновку зменшує наші сумніви в його прийнятності, а з іншого – зі зростанням числа доказів, ймовірність кожного з яких є меншою від 1, знижується ймовірність їхньої кон'юнкції (тобто одночасної істинності) (Pardo, 2019, р. 267). Наприклад, якщо ймовірність кожного з восьми наданих доказів становить 0,9 (що «вписується» в умову їх прийнятності «поза розумним сумнівом»), то ймовірність одночасного визнання усіх цих свідчень (за умови їх стохастичної незалежності одне від одного) становитиме $0,9^8 \approx 0,43$, що буде нижчим навіть за «порогове» значення для цивільних справ.

Зважаючи на відзначені обставини, однією з логічних стратегій побудови захисту в кримінальному провадженні є спрямування його лінії на аргументацію неналежної міри достовірності тих чи інших доказових матеріалів, на які посилається сторона обвинувачення. Тим самим зростатиме ступінь сумнівності в справедливості обвинувального вердикту, а отже, відхилятиметься можливість його прийняття «поза розумним сумнівом». Адже, з позиції логіки, необхідною (хоча й не достатньою) умовою доказовості міркувань є їхнє базування на істинних засновках (оскільки в іншому разі уможливорюється отримання взаємовиключних висновків). Тож, оспоруючи достовірність наданих стороною обвинувачення доказів, захист може вдатися або до контраргументації, що спростовує такі докази, або ж принаймні до обґрунтування сумнівів у можливості отримання надійних свідчень, що стали підґрунтям певних доказів.

Окрім того, адвокатська критика наданої судові доказової бази може бути спрямована на виявлення в її контексті логічно несумісних матеріалів. У разі результативності такої стратегії можна буде цілком переконливо (без будь-яких додаткових слідчих дій) стверджувати про наявність недостовірних свідчень серед наданих стороною обвинувачення доказів (вже хоча б через неможливість одночасної істинності взаємовиключних тверджень). Водночас наявність несумісних свідчень у доказовій базі може мати як явний, так і латентний характер. У першому випадку йдеться про ствердження та заперечення одного й того самого стану речей (ситуації, обставини тощо) у різних свідченнях. У разі ж латентної (прихованої) несумісності жодна пара доказів прямо не заперечують одна одну, однак їхню недопустиму суперечливість можна виявити шляхом отримання з них хоча б однієї пари взаємовиключних логічних наслідків. І хоча до таких наслідків належать ті, що не можуть бути одночасно визнані істинними, нерідко зберігається можливість логіко-синхронічних оцінок сумісності навіть доказів щодо подій, які не збігаються в часі. Наприклад, експертні висновки: «Смерть потерпілого настала приблизно 6,5–7 годин тому» та «12 годин тому потерпілий ще був живий» хоча й стосуються різних моментів часу, однак є сумісними з огляду врахування часової дистанції обставин, описуваних ними, стосовно спільного моменту оцінювання цих доказів.

Варто також зауважити, що логічна несумісність доказів може мати як формальний, так і змістовний характер. Скажімо, показання, згідно з якими «Фігурант Х знаходився у місці А» та «Фігурант Х знаходився у місці В» (за достатньої віддаленості пунктів А і В один від одного) є формально несумісними (оскільки неможливість їх одночасної істинності не залежить від змістовних значень змінних Х, А та В); тоді як свідчення про те, що «Фігурант Х у момент часу T_1 знаходився у місці А» та «Фігурант Х у момент часу T_2 знаходився у місці В» не є формально несумісними (оскільки в різні моменти часу цілком можливо знаходитися в різних точках простору), однак, у разі фізичної неможливості подолання відстані $|AB|$ за проміжок часу $[T_1, T_2]$, такі свідчення стають *змістовно* несумісними. Певна річ, що доказова база, котра у своїй сукупності не відповідає критерію логічної несуперечливості (явно чи латентно, формально чи змістовно), не може визнаватися допустимою основою доказових процедур (Hvozdk, & Starenkyi, 2022, p. 60). Відповідно, побудова лінії захисту на врахуванні зазначених обставин може виявитися вельми ефективною.

Якщо ж у наданій стороною обвинувачення доказовій базі не виявлено недостовірних чи несумісних свідчень, то критичний аналіз такої бази доцільно спрямувати на оцінку її

достатності для обґрунтування обвинувального судового вердикту. Нагадаємо, що чинне кримінально-процесуальне законодавство не визначає яких-небудь об'єктивних критеріїв достатності доказів, апелюючи виключно до «внутрішнього переконання» суб'єктів судочинства (ч. 1 ст. 94 КПК), що є вельми суб'єктивним і неоднозначним виміром. Отже, з огляду на логічні умови доказовості аргументації, для визнання достатності доказів для доведення певної тези вони у своїй сукупності мають бути несумісними з відповідною антитезою. Іншими словами, на підставі цієї системи доказів протилежне обґрунтовуваній тезі припущення має відхилитися як неприйнятне. Тож, якщо логічно обґрунтоване відхилення припущення про невинуватість підзахисного у вчиненні розглядуваного в суді кримінального правопорушення видається неможливим, то це є ознакою недостатності наданої доказової бази для доведення його вини. У цьому разі сторона захисту може навіть не вдаватися до яких-небудь активних аргументаційних дій, оскільки тягар доказування покладається на сторону обвинувачення.

Зрештою, якщо представникові останньої вдається підвести висновок про причетність підсудного до розглядуваних дій під зібрану доказову базу (відповідну як юридичним, так і логічним умовам її прийнятності), тоді пошук ефективної лінії захисту варто зосередити на аналізі дотримання умов логічного впливання цього висновку з наведених підстав. Причому йдеться не лише про синхронічний логіко-формальний зв'язок між доказовою базою й обґрунтованим висновком, а й про дослідження змістовних відношень між діяхронними подіями з позиції наявності чи відсутності між ними причинно-наслідкових залежностей. Так, скажімо, з огляду логічної форми, якщо подія А призводить до події В, а остання своєю чергою зумовлює наслідок С, то, вочевидь, безвідносно до змістовної специфіки змінних А, В і С, можна переконливо стверджувати, що А і С знаходяться в опосередкованому (подією В) причинно-наслідковому відношенні між собою. Однак цей висновок буде обґрунтованим лише за умови дійсного каузального зв'язку між усіма ланками розглядуваної послідовності подій. Адже нерідко трапляються випадки, у яких можна спостерігати логічно некоректні міркування, пов'язані з помилкою «post hoc ergo propter hoc» (тобто «після того, отже, з причини того»), або ж коли передуюча у часі ситуація є лише однією з умов (нехай, навіть, необхідною, але не достатньою) для настання аналізованого наслідку. У таких випадках ми не можемо стверджувати про наявність причинно-наслідкового зв'язку між попередньою та наступною ситуаціями.

Наприклад, в одній із судових справ, описаних Д. Уолтоном (Walton, 2002), жінці, що

спричинила ДТП, у якому постраждала особа отримала тілесні ушкодження, після чого була прооперована та залишилася інвалідом (втратила ногу), було висунуто звинувачення в ненавмисному нанесенні тяжких тілесних ушкоджень, а також прокурор звернувся до суду з клопотанням щодо зобов'язання обвинувачуваної до виплати відповідних репарацій постраждалій особі. Проте адвокат підсудної опротестував таке клопотання, посилаючись на такі аргументи: по-перше, за результатами медичного обстеження потерпілої перед її доправленням до шпиталю ступінь тяжкості отриманих травм визначався як середній і не загрожував інвалідністю; по-друге, як з'ясувалося під час додаткових слідчих дій, призначених через неузгоджуваність зі згаданими результатами висновку про те, що саме ДТП, а не подальше медичне втручання стало причиною інвалідності потерпілої, остання втратила ногу через лікарську помилку та недбалість медперсоналу. Тож сторона захисту, визнаючи вину підсудної у спричиненні ДТП, заперечила при цьому її винуватість у тяжких наслідках для здоров'я потерпілої. І хоча прокурор наполягав на тому, що без спричинення підсудною цього ДТП потерпіла не потрапила б до лікарні і, зрештою, не втратила б ногу, адвокат досить легко довів відсутність причинно-наслідкового зв'язку між такими подіями, як ДТП та інвалідність потерпілої (вже хоча б через відсутність логічно необхідного характеру такого зв'язку між зверненням до медичного закладу та втратою ноги потерпілою). Тут більш правдоподібною є версія щодо намагання медперсоналом уникнення власної відповідальності за такі наслідки шляхом «списування» їх причин на отримані під час ДТП травми.

Загалом же, ведучи мову про критику наданої судові стороною обвинувачення доказової бази та логіки її використання під час аргументації висновку щодо вини підсудного, варто обґрунтувати цю критику, з одного боку, на принципах логіко-синхронічної сумісності оцінок аналізованих подій, а з іншого – на умовах їх діахронічної узгоджуваності в контексті динаміки розгортання картини розслідуваного злочину (Hvozdk, 2020). Адже перші є релевантними лише стосовно аналізу мислено «стабілізованих» ситуацій, розглядуваних на певному фіксованому часовому

зрізі, тоді як інші пов'язані з умовами досяжності подальших станів досліджуваної картини подій із попередніх, а також наявності чи відсутності причинно-наслідкових залежностей між ними. У результаті координації згаданих методологічних підходів суттєво компенсуватиметься той дефіцит практичної ефективності традиційних логічних методів розслідування й аргументації, через який у сучасній літературі доволі часто можна прослідкувати скептичні позиції щодо значущості логіки в юридичній практиці.

Висновки

Особливості здійснення захисту в кримінальних провадженнях зумовлені передусім специфікою доказового процесу, характерною ознакою якого є складніша структура та ширший діапазон процедурних аспектів порівняно з відповідними процесуальними діями в інших галузевих сферах юриспруденції, а тому потребує значно ретельнішого методологічного забезпечення. Водночас окрім нормативно-правової регламентації дій сторони захисту необхідним є також їх узгодження з логічними критеріями раціональності міркувань, що є необхідною умовою їх об'єктивності й обґрунтованості.

У логічному плані, з огляду на юридичне закріплення презумпції невинуватості, стратегії кримінально-процесуального захисту можуть будуватися не тільки у своїх «жорстких» формах (спрямованих на отримання й верифікацію фактичних свідчень, що виключають можливість причетності підзахисного до вчинення розглядуваних протиправних дій; обґрунтування необхідності в перекваліфікації останніх тощо), а й у «м'яких» (зорієнтованих на критику стратегії обвинувачення з огляду її прийнятності не тільки в плані нормативно-правових вимог, а й логічних критеріїв коректності аргументації). Зокрема, така критика може спрямовуватися на обґрунтування сумнівів щодо достовірності доказів, наданих судові стороною обвинувачення, їх логічної сумісності та достатності для доказування вини. Логічні підвалини згаданої критики мають поєднувати в собі умови логіко-синхронічних оцінок аналізованих подій з умовами їх діахронічної узгоджуваності в контексті динаміки розгортання картини розслідуваного злочину.

References

- [1] Alchourron, C.E. (2012). *On law and logic. The logic of legal requirements. Essays on defeasibility.* Oxford: Oxford University Press.
- [2] Anistratenko, Yu.I., & Hrytsak, I.V. (2020). Defense strategy and tactics in criminal proceedings of the lawyer. *Legal science*, 9(111), 107-118. doi: 10.32844/2222-5374-2020-111-9.13.
- [3] Babchynska, T.V. (2021). Legal nature of defense in criminal proceedings of Ukraine. *Legal scientific electronic journal*, 6, 171-175. doi: 10.32782/2524-0374/2021-6/46.
- [4] Enoch, D., Fisher, T., & Spectre, L. (2012). Statistical evidence, sensitivity and the legal value of knowledge. *Philosophy and Public Affairs*, 40(3), 197-224.

- [5] Flower, L. (2019). Emotional Defense Lawyers. *Emotions: History, Culture, Society*, 3(2), 282-299. doi: 10.1163/2208522X-02010061.
- [6] Hvozdk, O. (2020). Logical-semantic aspect of building investigation strategies. *Philosophical and methodological issues of law*, 2, 86-92. doi: 10.33270/02202002.86.
- [7] Hvozdk, O.I., & Starenkyi, O.S. (2022). The logic of forming the evidence base in criminal proceedings. *Philosophical and methodological issues of law*, 2(24), 56-63. doi: 10.33270/02222402.56.
- [8] Kalinovska, A. (2019). Evaluation of evidence in criminal proceedings at the stage of pre-trial investigation. *Entrepreneurship, economy and law*, 11, 323-328. doi: 10.32849/2663-5313/2019.11.55.
- [9] Oaksford, M., & Chater, N. (2020). New paradigms in the psychology of reasoning. *Annual Review of Psychology*, 71, 305-330. doi: 10.1146/annurev-psych-010419-051132.
- [10] Pardo, M.S. (2019). The paradoxes of legal proof: A critical guide. *Boston University Law Review*, 99, 233-290. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=3293023>.
- [11] Rodriguez, A.C., & Alvarez, J.T. (2018). Pragmatic-Discursive Strategies in Writings of Provisional Qualification and Defense in Oral Trial. *Cuadernos de Lingüística Hispánica*, 32, 87-105. doi: 10.19053/0121053X.n32.2018.8121.
- [12] Rozhnova, V.V. (2013). Inadmissibility of evidence in criminal proceedings. *Legal journal of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine*, 1, 301-306.
- [13] Sager, T. (2022). Advocacy planning: were expectations fulfilled? *Planning Perspectives*, 37(6), 1205-1230. doi: 10.1080/02665433.2022.2040189.
- [14] Sartor, G. (2009). Defeasibility in legal reasoning. *European University Institute Working Paper. Department of Law*. Florence: EUI.
- [15] Smith, M. (2018). When does evidence suffice for conviction? *Mind*, 127(508), 1193-1218.
- [16] Trofymenko, V.M. (2015). Peculiarities of the defense counsel's participation in evidence in criminal proceedings: some theoretical and applied aspects. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 2(33), 165-168.
- [17] Walton, D. (2002). *Legal argumentations and evidence*. The Pennsylvania State Univ. Press.
- [18] Zeikan, Ya.P. (2018). Strategy and tactics of defense in criminal cases according to the rules of the Criminal Procedure Code of 2012. Retrieved from <https://www.hsa.org.ua/blog/strategiya-i-taktyka-zahystu-v-kryminalnyh-spravah-za-pravylamy-kpk-2012-roku>. 2018.

Список використаних джерел

- [1] Alchourron C. E. On law and logic. *The logic of legal requirements. Essays on defeasibility*. Oxford : Oxford University Press, 2012. P. 39–52.
- [2] Аністратенко Ю. І., Грицак І. В. Стратегія та тактика захисту у кримінальному провадженні адвоката. *Юридична наука*. 2020. № 9 (111). С. 107–118. doi: 10.32844/2222-5374-2020-111-9.13.
- [3] Бабчинська Т.В. Правова природа захисту у кримінальному провадженні України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 171–175. doi: 10.32782/2524-0374/2021-6/46.
- [4] Enoch D., Fisher T., Spectre L. Statistical evidence, sensitivity and the legal value of knowledge. *Philosophy and Public Affairs*. 2012. Vol. 40. No. 3. P. 197–224.
- [5] Flower L. Emotional Defense Lawyers. *Emotions: History, Culture, Society*. 2019. Vol. 3. No. 2. P. 282–299. doi: 10.1163/2208522X-02010061.
- [6] Гвоздік О. Логіко-семантичний аспект побудови стратегій розслідування. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 2. С. 86–92. doi: 10.33270/02202002.86.
- [7] Гвоздік О. І., Старенький С. О. Логіка формування доказової бази у кримінальному провадженні. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2 (24). С. 56–63. doi: <https://doi.org/10.33270/02222402.56>.
- [8] Каліновська А. Оцінка доказів у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 323–328. doi: 10.32849/2663-5313/2019.11.55.
- [9] Oaksford M., Chater N. New paradigms in the psychology of reasoning. *Annual Review of Psychology*. 2020. Vol. 71. P. 305–330. doi: 10.1146/annurev-psych-010419-051132
- [10] Pardo M. S. The paradoxes of legal proof: A critical guide. *Boston University Law Review*. 2019. Vol. 99. P. 233–290. URL: <https://ssrn.com/abstract=3293023>.
- [11] Rodriguez A. C., Alvarez J. T. Pragmatic-Discursive Strategies in Writings of Provisional Qualification and Defense in Oral Trial. *Cuadernos de Lingüística Hispánica*. 2018. No. 32. P. 87–105. doi: 10.19053/0121053X.n32.2018.8121.
- [12] Рожнова В. В. Недопустимість доказів у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ України*. 2013. № 1. С. 301–306.

- [13] Sager T. Advocacy planning: were expectations fulfilled? *Planning Perspectives*. 2022. Vol. 37. No. 6. P. 1205–1230. doi: 10.1080/02665433.2022.2040189.
- [14] Sartor G. Defeasibility in legal reasoning. *European University Institute Working Paper. Department of Law*. Florence : EUI, 2009. 27 p.
- [15] Smith M. When does evidence suffice for conviction? *Mind*. 2018. Vol. 127. Issue 508. P. 1193–1218.
- [16] Трофименко В. М. Особливості участі захисника у доказуванні в кримінальному провадженні: деякі теоретико-прикладні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 33. Т. 2. С. 165–168.
- [17] Walton D. *Legal argumentations and evidence*. The Pennsylvania State Univ. Press, 2002. 374 p.
- [18] Зейкан Я. П. Стратегія і тактика захисту в кримінальних справах за правилами КПК 2012 року. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/strategiya-i-taktyka-zahystu-v-kryminalnyh-spravah-za-pravylamy-kpk-2012-roku>. 2018.

The Logic of Defense in Criminal Process

GVOZDIK Oleh

Doctor of Philosophy, Professor,
Professor of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic
of the National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3146-2120>

Abstract. Protection of the legal rights and interests of citizens is one of the priority directions of building a democratic state governed by the rule of law. However, there are currently very significant obstacles to the implementation of the right to defense in criminal cases, mostly related to the unequal powers of the defense and prosecution parties. Accordingly, the need to improve the methodology of human rights activities in this area is becoming more acute. Systematized analysis of the objective and logical foundations of evidentiary argumentation and their involvement in the development of methods of strategic planning and tactical organization of defense in the criminal process is seen as a promising direction of such improvement. The methods of comparative and critical analysis, as well as the method of inductive generalization, were used in the study of common methodological approaches in this field of activity, their evaluation from the point of view of their validity and logical acceptability, as well as in the identification of key trends in modern studies of ways and means of legal argumentation. The method of logical-semantic analysis was used to determine the conditions of relevance of the application of the methodological tools of modern logic for the optimization of defense strategies in criminal proceedings. The article provides a rationale for the idea of objectifying defense strategies in criminal cases by aligning them with logical evidentiary criteria. A systematized presentation of the basics of the technology of such coordination in the course of procedural actions is also presented. In addition to its normative and legal regulation, the actions of the defense side must also be adjusted from the point of view of logical conditions of objectivity and reasonableness. In view of the normative consolidation of the presumption of innocence, logical strategies of criminal procedural protection can be built not only in their "hard" forms (aimed at refuting the possibility of the defendant's involvement in the commission of the considered illegal acts), but also in "soft" ones (oriented at criticism strategy of the prosecution in terms of its admissibility not only from the standpoint of regulatory and legal requirements, but also logical criteria of the correctness of the argumentation). The principles of the mentioned criticism should combine the conditions of logical-synchronic assessments of the analyzed events with the conditions of their diachronic coherence in the context of the dynamics of the unfolding of the picture of the crime under investigation. The use of logical means of objectification and rationalization of protection strategies is a factor in increasing the degree of their validity, persuasiveness and practical effectiveness.

Keywords: criminal procedural defense; defense logic; defense strategies; argumentation methods; evidentiary criteria.